

Miroslav Lukáš

Obecný úvod do divadelních dějin Mikulova¹

Doposud uveřejněné zprávy o divadelní historii Mikulova naznačují, že toto významné jihomoravské město muselo ve své době patřit k důležitým divadelním centřům, kde výrazně kvetla zámecká a díky piaristům i školská divadelní kultura. Neméně důležitý vliv na zdejší divadelní dění měly ovšem i kočovné společnosti, jež sem, do města ležícího na hlavní trase Vídeň–Brno,² hojně na svých štacích zajížděly. Opomenout samozřejmě nelze ani významné osobnosti evropského divadla, které se zde narodily, jako byli například herec, dramatik a divadelní ředitel prvního stálého hereckého souboru na zámku v Českém Krumlově Johann Georg Gettner (?–1696), politik a divadelní reformátor Josef Sonnenfels (1732–1817), dramatik a ředitel Divadla v Leopoldstadtu ve Vídni Leopold Huber (1767–1847) nebo herec židovského původu Max Pohl (1855–1935).

V dřívějších výzkumech byla největší pozornost věnována hlavně piaristickému divadlu,³ popřípadě divadelním aktivitám, které souvisely s výzkumy v oblasti hudebních dějin města.⁴ Je však nesporné, že celkové zpracování této problematiky může přinést velmi cenné objevy, jež umožní zasadit Mikulov do širšího kontextu divadelních dějin, a to nejen německy mluvícího divadla, jak by se mohlo na první dojem zdát. Tato práce je pouze úvodem k probíhajícímu výzkumu divadelní historie města a shrnutím dosažitelných zjištění. Její jednotlivá témata budou v následném období předkládána samostatně a na větším prostoru, což umožní jejich detailnější nahlédnutí.

Kardinál František Dietrichstein

Zatím nejstarší zprávy týkající se divadelní historie Mikulova jsou spjaty až s rodem Dietrichsteinů, jednoho z nejvýznamnějších a v pobělohorském období i nejbohatších šlechtických rodů podunajské monarchie, v jehož držení bylo mikulovské panství od roku 1575 až do roku 1945.⁵ Nejvýrazněji pak s osobou kardinála Františka Serafa Dietrichsteina (1570–1636), olomouckého biskupa a zemského správce markrabství moravského, jenž rodové panství začal spravovat v roce 1611 po smrti svého bratra Maxmiliána I. Za jeho

¹ Text vychází z výzkumu, který vede autor společně s Margitou Havlíčkovou (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno) a v případě osobnosti zdejšího rodáka Johanna Georga Gettnera (?–1696) také s Christianem Neuhuberem (Karl-Franzens-Universität Graz). Období mezi lety 1740 až 1939 je současně tématem připravované disertační práce autora předkládaného textu.

² Mezi lety 1727–1753 byla silnice z Vídně přes Mikulov na Pohořelice do Brna (tzv. císařská cesta) výrazně zmodernizována. Také díky ní se Mikulov stal jedním z nejvýznamnějších obchodních měst na Moravě. Srov. RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971, s. 168.

³ ZEMEK, Metoděj: Školní divadlo v Mikulově v 17. a 18. stol., Vlastivědný věstník moravský, roč. 18 (1996), s. 37–46, EIBEL, Zdeněk: Z dějin piaristického gymnasia v Mikulově 1631–1873, Jižní Morava, roč. 3 (1967), s. 67–75, NEUMANN, Alois Augustin: Piaristé a český barok, Přerov 1933, s. 134–138. Částečně se divadelními dějinami mikulovské piaristické koleje zabývala i KLOSOVÁ, Markéta: Dramatika piaristů v 18. století, in: Divadlo v Kotcích (ed. František Černý), Praha 1992, s. 336–347.

⁴ KOŠULIČ, Josef: Mikulov a počátky barokní hudby na Moravě, Jižní Morava, roč. 9 (1973), s. 122–134. CZAJKOWSKI, Igor: Hudební spolky v Mikulově ve druhé polovině 19. století, Jižní Morava, roč. 37 (2001), s. 69–79.

⁵ Po více než třech stoletích, kdy Mikulov patřil Liechtensteinům, jej měli mezi lety 1560 až 1572 v držení Kerescenyové z Kanyaföldu. Po smrti Kryštofa Kerescenyho se mikulovské panství s městem a zámekem stalo uprázdněným lénem a císař Maxmilián II. jej v roce 1575 daroval Adamu Dietrichsteinovi. Obecně o historii Mikulova viz SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Svazek 2: J–N, Praha 1999, s. 482–503.

vlády se Mikulov proměnil ve správní a církevní centrum Moravy,⁶ odkud kardinál rozhodoval o záležitostech země a biskupství.⁷ Současně se zde zdržoval i početný knížecí dvůr a přijímaly četné návštěvy; v roce 1625 tu například pobýval i císař Ferdinand II., což mohlo mít nepochybně také vliv na pestrot zdejšího kulturního života, a tedy i na pořádání koncertů a divadelních představení.

Vztah kardinála Dietrichsteina k hudbě či jeho důležité působení na hudební dění na Moravě bylo již doloženo v několika studiích.⁸ Rovněž je známo, že v jeho službách působili i renomovaní italští hudebníci a skladatelé, jako například Claudio Cocchi (1580–1636), Carlo Abbate (1600–1657), Giovanni Battista Alovise (1600–1665) a Vincenzo Scapitta (1584–1656).⁹ Bohužel k podobným závěrům i v oblasti divadla, zvláště pak k divadelním představením konaným na mikulovském zámku, doposud přímé doklady chybějí. Lze pouze přepokládat, že jeho vztah byl vřelý nejen k hudbě, ale také k divadlu. Byl to ostatně kardinál Dietrichstein, kdo nechal v rámci přestavby mikulovského zámku postavit i divadelní sál. Z dochovaných pramenů, které přímo s Mikulovem nesouvisí, je navíc zřejmé, že kardinál na svých cestách nebo z pozice církevního představitele divadelní představení hojně navštěvoval. Mimo jiné v roce 1599 zhlédl v Miláně divadelní představení *Arminia pastorale* od Giovanniho Battisty Visconteho.¹⁰ V roce 1617 se účastnil velkolepé divadelní slavnosti *Phasma Dionysiacum Pragense* (Pražské zjevení dionýské), což je „dosud nejstarším známým hudebně-dramatickým představením, které se konalo při císařském dvoře, a současně jednou z prvních slavností nového italského hudebního divadla uskutečněnou mimo italské území“.¹¹ Jako církevní hodnostář pak samozřejmě zhlédl řadu jezuitských představení v Brně, Olomouci nebo v Praze, z nichž některá také spolupfinancoval.¹²

Kardinál Dietrichstein byl dokonce v osobním kontaktu s některými profesionálními divadelními společnostmi. V roce 1617 jej osobním dopisem arcivévoda Karel Habsburský,

⁶ BALCÁREK, Pavel: Kardinál František Dietrichstein 1570–1636. Gubernátor Moravy, České Budějovice 2007, s. 163.

⁷ Srov. RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 116. Kardinál se v Mikulově zdržoval již od roku 1612, neboť to měl odtud blíž do Vidné na císařský dvůr, kam se ve stejném roce z Prahy přestěhoval i císař Matyáš. Po pronájmu kroměřížského panství v roce 1617 přišel do Mikulova i početný biskupský dvůr a většina kancelářských úředníků, čímž Kroměříž ztratila postavení rezidenčního města. Srov. BALCÁREK, Pavel: Kancelář kardinála Dietrichsteina a správa biskupských statků před Bílou horou, Sborník archivních prací, roč. 28 (1978), č. 1, s. 73–74. Nebo DVOŘÁK, Jan: Správa statků kardinála Dietrichsteina – z centra na periferii, in: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 219.

⁸ Srov. SEHNAL, Jiří: Hudba na dvoře olomouckých biskupů od 13. do poloviny 17. stol., Časopis vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci, roč. 60 (1970), s. 73–85. KOŠULIČ, c. d., s. 122–134.

⁹ Podrobně o jednotlivých hudebnících viz SEHNAL, c. d., s. 76–78. Nebo BRÁZDOVÁ, Lucie: Hudební dění za episkopátu kardinála Dietrichsteina v Mikulově, in: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 149–156.

¹⁰ ŠTUDENT, Miloslav: Co zhlédl r. 1599 v Miláně kardinál Dietrichstein, Acta musicologica.cz. Revue pro hudební vědu, roč. 2006, č. 2 [online]. Dostupné na <http://acta.musicologica.cz/06-02/0602s08t.html> [cit. 20. září 2012]. PARMA, Tomáš: František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve, Brno 2010 (disertační práce), s. 106.

¹¹ MAŤA, Petr: Phasma Dionysiacum Pragense a počátky karnevalového kalendáře na císařském dvoře, Divadelní revue, roč. 15 (2004), č. 2, s. 45–55. V grafické sbírce Regionálního muzea v Mikulově je uložen grafický list i s komentářem znázorňující jednu scénu z tohoto představení. Srov. BRICHTOVÁ, Dobromila: Barokní slavnosti Habsburků ve svědectvích dietrichsteinské sbírky grafiky, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 119–128.

¹² Například v roce 1603 v Olomouci spolupfinancoval inscenaci velké výpravné hry Š. Tuce o boji Krista s Antikristem a posledním soudu nazvanou *Christus iudex*. JAKUBCOVÁ, Alena – SEHNAL, Jiří – VANÁČ, Martin: František Dietrichstein, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 143. V roce 1609 se pak v Brně účastnil pětiaktové hry o sv. Vítu, jejíž synopse představuje první tištěný divadelní program zachovaný v českém jazyce. MICHALCOVÁ-CESNAKOVÁ, Milena: Nejstarší český divadelní program, Listy filologické, roč. 87 (1964), s. 258.

biskup vratislavský, žádal, aby zprostředkoval společnosti anglických komediantů vedené Johnem Greenem možnost účinkovat v moravských městech. Přestože se stále nepodařilo ověřit, zda tato společnost opravdu na Moravě hrála, lze si podle Adolfa Scherla těžko představit, „že by uměnímilovný kardinál celou dlouhou dobu mezi březnem a červnem 1617, kdy ke korunovací došlo, tento soubor nechal v nečinnosti.“¹³ Společnost Johna Greena poté následovala kardinála Dietrichsteina do Prahy, kde 29. června 1617 korunoval Ferdinanda II. českým králem. S touto společností, ale již pod vedením Roberta Reynoldsse, se kardinál osobně setkal i v roce 1628 ve Vídni.¹⁴ Dochovala se také jeho korespondence¹⁵ z roku 1630 s italským divadelním ředitelem a hercem Giovannim Battistou Andreinim, zvaným Lelio (1576–1654), jenž u něj hledal podporu při svém pobytu ve Vídni. Nutno podotknout, že Andreini byl zakladatelem společnosti Fedeli, která byla považována za jedno z nejvýznamnějších hereckých seskupení pěstující komedii dell' arte.¹⁶

Z uvedených skutečností je tedy zřejmé, že kardinál Dietrichstein měl k divadelnímu umění opravdu velmi blízko. Pavel Balcárek zmiňuje, že se v Mikulově „běžně uváděly hry se zpěvy, oratoria a dokonce i opery, které se hrávaly v této době na dvoře španělského krále v Madridu, ve Vídni na dvoře císařském, v Benátkách, Miláně, Římě a Neapoli“,“¹⁷ toto tvrzení se však zdá být dosti přehnané, neboť první opery začaly vznikat až na přelomu 16. a 17. století,¹⁸ a je tedy nepravděpodobné, že by zde za vlády kardinála Dietrichsteina byly uváděny. Ostatně také proto je již zmíněné pražské představení *Phasma Dionysiacum* z roku 1617 tolik významné. Jisté je tak pouze to, že pokud zde nějaké aktivity probíhaly, musely být utlumeny v lednu roku 1632, kdy kardinál svůj dvůr rozpustil a plně se soustředil na finanční i jinou pomoc císaři v probíhající třicetileté válce.¹⁹

Zámecké divadlo

Zámecké divadlo vzniklo při renesančně-manýristických stavebních úpravách zámku mezi lety 1612–1618 v jeho nově budovaném severním křídle. Dle stavebně historického průzkumu, který zde proběhl v roce 2000, je budova zámeckého divadelního sálu datována k roku 1616,²⁰ a lze ji tedy oprávněně považovat za nejstarší zámecké divadlo postavené na našem území. Architekt přestavby nebyl doposud zcela ověřen, je za něj však pokládán italský stavitel Giovanni Giacomo Tencalla, který mezi lety 1613–1616 projektoval pro Dietrichsteiny stavbu paláce v Brně na Zelném trhu.²¹ Zámecký divadelní sál mohl sloužit

¹³ SCHERL, Adolf: K vystoupením německých a italských profesionálních hereckých společností v Olomouci v 17. a 18. století, in: O divadle na Moravě a ve Slezsku. Mezinárodní konference v Olomouci (ed. Tatjana Lazorčáková), Olomouc 2004, s. 40.

¹⁴ Srov. SCHINDLER, Otto G: Robert Reynolds, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 490–492.

¹⁵ BAĎURA, Bohumil: Documenti ignoti sui comici italiani delle terza decade del Seicento, Folia Historica Bohemica, č. 21 (2005), s. 218.

¹⁶ Srov. SCHERL, Adolf: Giovanni Battista Andreini, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 19–20.

¹⁷ BALCÁREK, Kardinál František Dietrichstein 1570–1636, c. d., s. 164.

¹⁸ První práce, které měly charakter opery, vznikly v závěru 16. století v okruhu tzv. florentské Cameraty. Za první operu je pak považována *Dafné* od Jacopa Periho (1561–1633) z roku 1597 nebo 1598. Prvním velkým operním skladatelem byl Claudio Monteverdi (1567–1643), jehož *Orfeo* z roku 1607 rozšířil roli instrumentální hudby a započal směřování zájmu od dramatických hodnot k hudebním. (Srov. BROCKETT, Oskar G.: Dějiny divadla, Praha 2001, s. 157.)

¹⁹ BALCÁREK, Kardinál František Dietrichstein 1570–1636, c. d., s. 165.

²⁰ MATULÍKOVÁ, Zoja - JEŘÁBEK, Tomáš: Nálezová zpráva o stratigrafii omítkových vrstev západního a východního průčelí severního křídla zámku v Mikulově, Brno 2000 (rukopis), nestránkováno.

²¹ O další činnosti tohoto italského stavitele na našem území více např. FIDLER Petr: Giovanni Giacomo Tencalla, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 37–39 (1993–95), s. 85–104.

Zbytky výzdoby původního divadelního sálu zachované na půdě zámecké knihovny, v níž byl divadelní sál po požáru zámku v roce 1719 přestavěn, pohled na východní stranu (foto Miroslav Lukáš)

svému účelu až do požáru zámku v roce 1719.²² Následně byl přestavěn a nově upravené prostory se začaly využívat jako knihovna.

Částečnou představu o původní podobě divadelního sálu lze vyvodit jednak z již zmíněného stavebně historického průzkumu a jednak s určitou rezervou také z dobových zmínek o piaristických představeních, která se zde konala za vlády nástupců kardinála Dietrichsteina. Jeho vnější vzhled byl patrně velmi jednoduchý a „podobně jako na jiných traktech mikulovského hradu z této doby byly fasády pojednány v přízemí jednoduchou rustikou, ve vyšších patrech pak náznakem jednoduchého grafického orámování okeních šambrán. Na východním průčelí byly tyto šambrány doplněny dnes již neexistujícím plastickým profílem. Pozoruhodným se jeví i nález výzdoby plochy pod původní korunní římsou. Jedná se o vlys, který je dekorován dvourstvou proškábanou omítkou s probarvenými vápennými líčkami v šedobílé kombinaci s motivem světlých kruhových terčů na tmavém poli.“²³ Interiérové osvětlení bylo z východní strany řešeno čtrnácti okny rozdělenými po sedmi ve dvou řadách nad sebou. Ze západní strany osvětlovala prostor pouze jedna řada sedmi oken, jež vystupovala nad původní výšku hradební zdi.²⁴ Nejméně tři další okna byla vsazena rovněž do severní stěny sálu, tedy do stěny za předpokládaným jevištěm, a do protilehlé jižní zdi, kde se nacházel i vstupní prostor do sálu.

Vnitřní plocha obdélníkového sálu měla rozměry cca 25 × 10 m, jeho výška pak dosahovala zhruba 5 m. Současný klenbový strop je až výsledkem zmíněných stavebních úprav, díky kterým se na stávající půdě dochovala také unikátní malovaná a zlacená výzdoba interiéru divadelního sálu. Z původního architektonického členění se rovněž intaktně dochovaly „hlavice pilastrů na všech čtyřech stranách a takřka kompletní výzdoba vlysu,

²² Po požáru, jenž vypukl v židovské čtvrti, byl zámek přestavěn dle plánů vídeňského stavitele Christiana Alexandra Oedta. Srov. RICHTER - KRSEK - STEHLÍK - ZEMEK, c. d., s. 178.

²³ MATULÍKOVÁ - JEŘÁBEK, c. d., nestránkováno.

²⁴ Tamtéž, nestránkováno.

umožňující představit si původní proporce a členění divadelního sálu.²⁵ U některých okenních výklenků, které nebyly z vnitřní části zcela dozděny, se zachovaly rovněž zbytky jejich horní výzdoby.

Z popisu představení výpravné biblické hry nazvané *Historia von Joseph dem Patriarchen*, kterou zde v roce 1640 uvedli studenti zdejší piaristické koleje na oslavu sňatku knížete Maxmiliána II. Dietrichsteina (1596–1655), což je mimo jiné také první ověřená zmínka o divadelním představení v tomto sále, vyplývá, že zde bylo čtvercové trámové jeviště, spojené řetězy, o délce jedné strany 13 loktů. Za scénou pak měly být dvě světničky využívané k převlékání herců.²⁶ Zajímavostí je, že k proměnam scén v tomto představení, v němž údajně účinkovalo 70 studentů a celé trvalo osm hodin, byly použity tzv. telari neboli periakty,²⁷ tedy trojboké otočné hranoly umožňující rychlou proměnu dekorace během představení, což v té době byla u nás, na rozdíl od Itálie, ještě neznámá novinka.²⁸ Jedinou nesrovnalostí je informace o počtu lidí, který se do sálu vešel – podle Neumannem citovaných pramenů se jich totiž do něj mělo vejít 2000, což se zdá být vzhledem k prostorovým možnostem zámeckého divadelního sálu značně přehnané.

Paralely k mikulovskému zámeckému divadlu je snad možné hledat u staveb renesančních italských dvorských divadel.²⁹ Jejich obdélníkový půdorys a vnitřní uspořádání umožňovalo využívat tyto prostory i jako taneční sál, což znamenalo, že v rovině podlahy sálu nemohla být žádná stálá místa k sezení. Křeslo pro panovníka a křesla nebo lavice pro jeho rodinu a nejvýše postavené osoby se přinášela jen na dobu představení. K usazení orchestru se pak využívalo galerie nebo balkónu.³⁰

Po zániku původního divadla nebyl ani v budoucnu další takový sál na mikulovském zámku zbudován. To ovšem nemusí znamenat, že by se zde dalších sto let divadlo nehrálo, neboť k realizaci divadelních představení se mohla využívat jakákoli jiná místnost, která by vyhovovala náročnosti a potřebám konkrétních představení. Z pozdějších pramenů je například patrné, že se od počátku 19. století divadelní představení a koncerty konaly v prostorách zimní barokní jízdárny (do roku 1712 míčovna). V žádosti divadelního ředitele Franze Josefa Kronese (1766–1839) se zase objevuje zmínka o kočárovně,³¹ v níž chtěla tato společnost v roce 1814 hrát. Jednalo se nejspíše o kočárovnu, jež byla součástí traktu u knihovního sálu a která zanikla při celkových úpravách okolí zámku na konci 19. století.³²

Školské divadlo

I přes významnost šlechtických rodů, které mikulovské panství vlastnily, a předpoklady jejich kulturního, a tedy i divadelního vyžití jsou zatím nejstarší dochované zprávy o divadelních aktivitách v Mikulově spojeny s činností školských ústavů. První zprávu o školském představení lze nalézt v knize Ferdinanda Menčíka *Příspěvky k dějinám českého*

²⁵ MATULÍKOVÁ - JEŘÁBEK, c. d., nestránkováno.

²⁶ NEUMANN, c. d., s. 137.

²⁷ Tento jevištní mechanismus je známý již od antického Řecka a byl také popsán Vitruviem. Srov. VITRUVIUS POLLIO, Marcus - POLLUX, Julius: Antické divadlo, Praha 1944, s. 41.

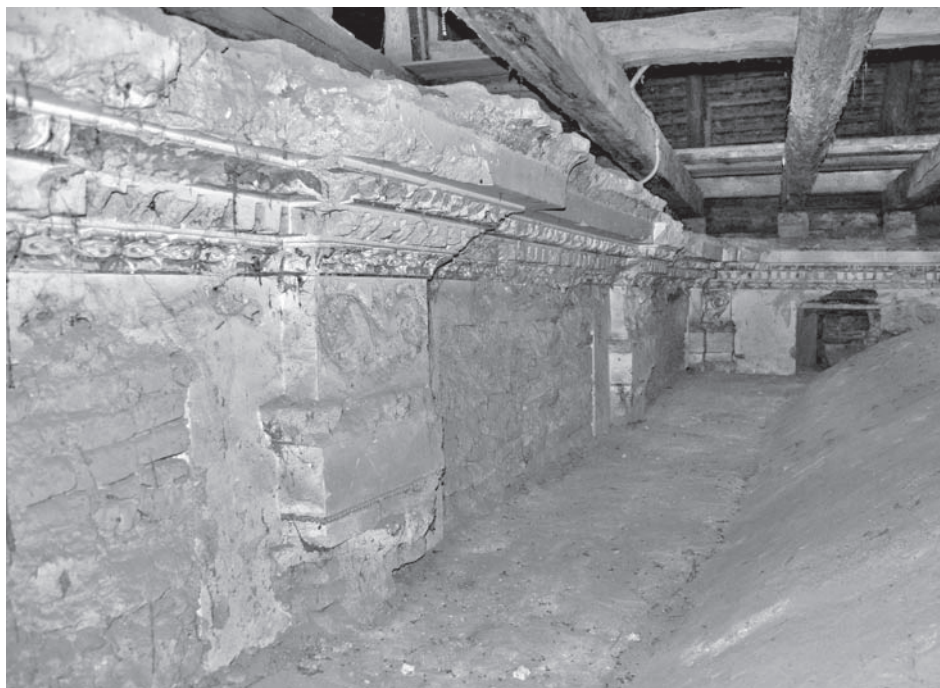
²⁸ Zajímavý pohled na uvedené představení z hlediska scénografie řeší ve své bakalářské diplomové práci Veronika Watzková. Viz WATZKOVÁ, Veronika: Divadelní produkce školského řádu piaristů v Mikulově, Brno 2012 (bakalářská diplomová práce).

²⁹ Za nejstarší dochované divadlo s pevným jevištním portálem je pokládáno Teatro Farnese v Parmě navržené italským architektem Giovanem Battistou Aleottim (1546–1636), které bylo dokončeno v roce 1619 a poprvé použito v roce 1628. (Srov. BROCKETT, c. d., s. 165.) Není tedy pravděpodobné, že by i zdejší divadlo bylo divadlem tohoto typu.

³⁰ Srov. BRAUN, Kazimierz: Divadelní prostor, Praha 2001, s. 71–72.

³¹ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 8387, karton 1507, fol. 29.

³² MATULÍKOVÁ - JEŘÁBEK, c. d., nestránkováno.

Zbytky výzdoby původního divadelního sálu, pohled na severní stranu (foto Miroslav Lukáš)

divadla, kde jsou zmíněny tři krátké hry, které měly být v Mikulově uvedeny školní mládeží na uvítání Adama Dietrichsteina (1527–1590).³³ Školské instituce využívaly divadla a divadelních prvků jako prostředku vedoucího k rozvíjení schopností a dovedností studentů, což lze sledovat zvláště na jezuitských či piaristických školách. Samotné divadelní představení však mohlo být také účinným nástrojem rekatolizace, která zde v té době pod dohledem Adama Dietrichsteina probíhala.³⁴ Divadelní výstupy byly mimo jiné součástí i procesí Božího těla konaného v Mikulově v roce 1586, což je patrné z dochovaného scénáře k procesí, který vyšel v roce 1614 v Ingolstadtu.³⁵ Obnovení svátku Božího těla a jeho slavnosti s procesím zde bylo zavedeno roku 1583 právě jako vyvrcholení první fáze rekatolizace mikulovského panství iniciované Adamem Dietrichsteinem.³⁶

K významnějšímu rozmachu školského divadla dochází až za vlády kardinála Dietrichsteina. Již v lednu 1630 u příležitosti otevření gymnázia měla být na kardinálovu počest údajně uvedena hra *Comoedia Elisabeth*.³⁷ Zřízením a následnou správou gymnázia byl

³³ MENČÍK, Ferdinand: Příspěvky k dějinám českého divadla, Praha 1895, s. 62.

³⁴ Srov. BALCÁREK, Kardinál František Dietrichstein 1570–1636, c. d., s. 17.

³⁵ Tisk je uložen v Bavorské státní knihovně v Mnichově: Bayerische Staatsbibliothek München, sign. Fiche 4 Hom. 565. Dostupný na http://books.google.cz/books?id=-FtCAAAAACAAJ&printsec=front-cover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [cit. 20. září 2012]. Jeden exemplář je uložený i v Moravské zemské knihovně v Brně – viz Souborný historický katalog JM, sig. ST2-0012.418.

³⁶ Současně s obnovením svátku Božího těla bylo založeno také bratrstvo Božího těla, jehož prvním rektorem byl o rok později zvolen František Dietrichstein, který se však tohoto titulu o další rok později vzdal. PARMA, c. d., s. 17. Více také HOFMANN, Richard A.: Die Nikolsburger Fronleichnamspzession im Jahre 1583, in: Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von der Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987, s. 297–301.

³⁷ KOŠULIČ, c. d., s. 126.

v roce 1629 pověřen Johann Baptista Gramay (1579–1635), který však současně, z pověření kardinála, jednal o povolání piaristů z Itálie do Mikulova. To se pak povedlo už v roce 1631, kdy zde byla založena vůbec první piaristická kolej a gymnázium tohoto typu mimo Itálii. Školní divadlo, které piaristé převzali od jezuitů, bylo samozřejmě zakomponováno do školních osnov jako jedna z důležitých vyučovacích metod.³⁸

První dochovaná zmínka o piaristickém divadelním představení je až z roku 1639, kdy piaristé předvedli o masopustu u hru neznámého autora. V září stejného roku pak uvedli hru nazvanou *Representation von s. Bonifacii wunderbarlichen Kampff*.³⁹ Jelikož představení bylo připraveno na počest rodiny kardinálova synovce Maxmiliána (1596–1655) a kníže jej prý prohlásil za hodné k předvedení ve dvorním divadle ve Vídni,⁴⁰ lze usuzovat, že i toto představení se mohlo konat v zámeckém divadle. K uvedené hře se dochovala i tištěná německá synopse,⁴¹ z níž lze vyčíst další důležitý prvek italského divadla, který k nám společně s již zmíněnými telari piaristé přivezli, a to prvek či prvky commedie dell' arte. Na tuto skutečnost poukázal detailní rozbor uvedené synopse, který provedla Margita Havlíčková, když z pozadí postav piaristické hry ukázala typizované postavy tohoto druhu italské komedie.⁴²

Za zcela unikátní objev lze rovněž považovat text piaristické hry *Amoris Divini dilectio*, jež byla v Mikulově uvedena v roce 1696, neboť jako zatím jediná z té doby obsahuje i rukopis partitury se zhudebněnými částmi textu.⁴³ Text se zachoval v Ústředním archivu maďarské provincie piaristického řádu v Budapešti, kam se dostal z knihovny piaristů v Nitře.⁴⁴ Libreto a dedikace představenému německé řádové provincie Josephu a S. Catharinovi pochází od Martina a S. Brunoneho, což byl v tehdejší době známý piaristický básník a dramatik Martin Schubart (1662–1733). Schubart vstoupil do piaristického řádu v Lipníku nad Bečovou, působil i ve Vídni, ovšem nejproduktivnější byl právě v Mikulově. Drama mělo úvod složený z instrumentální přehledy a dueta, po němž následovaly tři akty. Každý akt uzavíral sbor, složený se zřetelem k hlasovým možnostem žáků hlavně ze sopránů, altů a tenorů. Nejvíce hudby obsahoval první akt (čtyři árie, mezihru a sbor), nejméně třetí akt (árie a závěrečný sbor). Autorem sborů na konci jednotlivých aktů byl benediktin Albert Turner (1667–1739), autorem osmi árií Franz Daniel Thalmann, jež od roku 1696 působil jako komorní hudebník Leopolda I.⁴⁵

³⁸ Od roku 1642 sice existoval výnos generální kapituly zakazující pořádání her i deklamací v kolejích, ve školách nebo kostelích, vyjímaje literární cvičení pro akademie a školy, ten však nikdy nebyl zcela dodržován. V roce 1659 generální kapitula řádu vydala k tomuto výnosu další nařízení, a to, že se dramatická cvičení mají konat ve školách jen zřídka a s dovolením generála nebo alespoň se souhlasem provinciála. Provinciální kapitula pak v roce 1682 dala plný příchod dramatickým cvičením žáků ve školách, a tím plně umožnila rozkvet piaristických školských her, jež trval až do konce 18. stol. Srov. ZEMEK, c. d., s. 40 nebo NEUMANN, c. d., s. 134.

³⁹ Neúplný soupis piaristických her uvedených v Mikulově, který vychází hlavně ze souboru synopsí či periích uložených ve Státním okresním archivu v Přerově, je obsažen ve studii ZEMEK, c. d., s. 37–46. Nově však byly piaristické periody objeveny také v Rakouské národní knihovně ve Vídni.

⁴⁰ ZEMEK, c. d., s. 40.

⁴¹ Synopse hry o sv. Bonifácovi, která je uložena ve Státním okresním archivu v Přerově.

⁴² Srov. HAVLÍČKOVÁ, Margita: Vztahy a vlivy barokního školského a profesionálního divadla na příkladu hry o sv. Bonifáci (Mikulov 1639), in: Náboženské divadlo v raném novověku (ed. Jan Hojda), Hradec Králové 2011, s. 60–67.

⁴³ Nově byla hra nastudována souborem Collegium Marianum (premiéra 17. 6. 2001, barokní knihovni sál kláštera servitů, Praha) viz: <http://www.letnislavnosti.cz/letni-slavnosti/program/program-2001/amoris-divini-dilectio/>, nebo také: <http://www.vosaspsektrizik.cz/piariste/8.htm>. [cit. 20. září 2012].

⁴⁴ Text prezentovala i s podrobným rozбором po stránce hudební maďarská muzikoložka Agnes Gupcsó. Viz SEMERÁDOVÁ, Pavla: Piaristické školské hudební drama (1694), in: Svatý Josef Kalasanský a Zbožné školy. Informátor o Řádu piaristů (ed. Jaroslav Skácel), Kutná Hora 2004, s. 69–74. Převzato z GUPCSÓ, Ágnes: Amor Divini – die Musik eines Piaristen Schuldramens (1694), in: Musik der geistlichen Orden in Mitteleuropa zwischen Tridentinum und Josephinismus. Konferenzbericht Trnava 16.–19. 10. 1996 (ed. Ladislav Kačič), Bratislava 1997, s. 237–255.

⁴⁵ SEMERÁDOVÁ, c. d., s. 69–74. O tomto hudebním dramatu se zmiňuje i Jiří Sehnal. Viz SEHNAL, Jiří – VYSLOUŽIL, Jiří: Dějiny hudby na Moravě, Brno 2001, s. 75–76.

K hudebním výstupům ve svých inscenacích využívali mikulovští piaristé i žáky loretánského semináře, jenž byl kardinálem zřízen v roce 1625. Tito seminaristé, kteří byli od prosince roku 1629 i žáky gymnázia vedeného Johannem Baptistou Gramayem, nejprve zajišťovali hudební provoz v kolegiálním kostele sv. Václava a v Loretě. Po příchodu piaristů byli chórové služby u sv. Václava zproštěny a starali se především o kult Panny Marie a o hudební doprovod bohoslužeb v piaristickém kostele. Jejich původní povinnosti postupně přebírali studenti václavského semináře založeného kardinálem v roce 1629, jenž měl sloužit výhradně pro potřeby kolegiálního kostela. Loretánce vzdělával v hudbě od roku 1632 kardinálovův sekretář Carlo Abbate a následně pak piaristický hudebník Carolo di Giacomo a Conceptione.⁴⁶

Piaristické divadelní produkce se z počátku odehrávaly v sále gymnaziálního traktu mezi třídou rétoriky a poetiky. V roce 1746 pak vznikl nový moderní sál s točnou a bohatým technickým vybavením v klášterní zahradě před jižním nárožím koleje.⁴⁷ Ten svému účelu sloužil jen do roku 1771, kdy v souvislosti s osvíceckými reformami došlo také k základní proměně školství, což se dotklo i provozování divadelních her na latinských školách. Po jejich počátečním omezení jen na soukromé představení na konci roku došlo později prostřednictvím císařského nařízení z roku 1769 k jejich celkovému zrušení. Mikulovský provinciál Gilbert a S. Leopoldo sice v roce 1771 piaristům povolil týdenní latinské cvičení a dvě akademie ročně, o masopustu a na konci roku, ty se však již nesměly konat v divadelním sále, nýbrž jen ve třídě nebo v jiném vhodném prostoru.⁴⁸ Budova piaristického divadla následně začala sloužit jen jako skladiště.⁴⁹ Její původní účel však nebyl zapomenut ani po stu letech, neboť ještě koncem devatenáctého století měla být tato budova označována jako „Komödienhaus“.⁵⁰ V druhé polovině 20. století se již využívala jen jako garáže technických služeb města. Poté byla přebudována na mateřskou školu a dnes slouží ke komerčním účelům. Bohužel četné stavební zásahy v tomto prostoru dnes již prakticky znemožňují zabývat se jeho původním členěním.

Jak významnou roli sehrála místní piaristická kolej z hlediska divadelní historie nejen Mikulova, ale také celé naší země, neboť Mikulov byl až do poloviny 19. století střediskem řádu pro celou provincii a tím i „*důležitým prostředníkem divadelních proudů v 17. a 18. století nejen na Moravě, ale i v Čechách*“, zmínil ve své studii již Metoděj Zemek.⁵¹ Přesto však stále ještě chybí podrobnější zpracování této důležité kapitoly z divadelních dějin, která dalece přesahuje hranice Mikulova. Za poslední dobu se však podařilo nashromáždit, a to také díky nově objeveným synopsím mikulovských piaristických her v Rakouské národní knihovně ve Vídni, obsáhlejší pramenný materiál k tomuto tématu, což umožní tento nedostatek alespoň dílčími studii napravit.

⁴⁶ Srov. BRÁZDOVÁ, c. d., s. 149–156.

⁴⁷ ZEMEK, c. d., s. 43.

⁴⁸ PORT, Jan: Divadlo řádových škol a náboženských bratrstev, in: Dějiny českého divadla I. Od počátků do sklonku osmnáctého století (ed. František Černý), Praha 1968, s. 192, pozn. 146. Dozvuky školních her v Mikulově je možné sledovat ještě na počátku devatenáctého století, což dokládá zmínka bývalého studenta piaristického gymnázia Jana Evangelisty Purkyně (1787–1869), který, když při následných studiích v Praze sklídl úspěch za herecký výkon v Schillerově *Spiknutí dona Fiesa*, přiznal, že svým hereckým dovednostem se naučil právě zde. Jeho učitelem byl v té době piarista Dominik František Kynský, jenž řídil školní divadlo do r. 1801. Kynský byl znalcem a obdivovatelem Friedricha Schillera, na něhož také své žáky upozorňoval. Snad i díky němu se dostal Purkyně k překládání Schillerových básní do češtiny. Srov. ZEMEK, c. d., s. 44.

⁴⁹ Historie piaristického divadla je v kronice shrnuta následovně: „*Wahrscheinlich ist auf dem Grunde beider Häuser im Jahre 1746 das sogenannte Theater gebaut und mit Ziegeln gedeckt worden. Der Bau kostete ohne Einrichtung 400 fl. 1771 wurde es zu einem aerarischen Magazin verpachtet.*“ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond E 53 (Piaristé Mikulov), inv. č. 96, sign. B 23, evid. č. 29, fol. 181.

⁵⁰ ZEMEK, c. d., s. 43.

⁵¹ Tamtéž, s. 45.

Druhá polovina 17. a začátek 18. století

Po smrti kardinála Dietrichsteina sice Mikulov částečně ztratil své důležité postavení v rámci Moravy, neztratil tím však nic na svém divadelním lesku, jenž byl způsoben hlavně výše zmíněnou činností piaristů. V té době se však objevují i drobné zmínky o pobytu kočovných divadelních společností a za vlády Ferdinanda Josefa Dietrichsteina rovněž o divadelních představeních realizovaných zámeckým panstvem.

Ferdinand Josef Dietrichstein (1636–1698), který se ujal panství po smrti svého otce Maxmiliána II., byl po kardinálu Dietrichsteinovi dalším významným členem rodu. Mezi lety 1665–1666 stál v čele úřadu hejtmana Markrabství moravského, byl hofmistrem první i druhé ženy císaře Leopolda a v roce 1683 dosáhl na samotný vrchol dvorské kariéry a stal se nejvyšším hofmistrem císaře Leopolda I.⁵² V jeho kompetencích byla mimořádně také starost o hudební a divadelní produkce na císařském dvoře.⁵³ Ačkoli jej služba u dvora držela po většinu roku mimo Mikulov, je i doba jeho vlády spojena s čilým stavebním a společenským ruchem.

Jednou z nejvýznamnějších společenských událostí té doby byla bezesporu návštěva císaře Leopolda I. na zdejším panství v roce 1672. Z této návštěvy, která trvala sedm dní, se dochoval i stručný deník, který si Ferdinand Josef Dietrichstein vedl. Z něj je však bohužel zřejmé, že divadelní představení v jejím programu nebyla, uspořádán byl pouze ohňostroj a menší koncerty.⁵⁴

Divadelní přestavení konané na počest císaře Leopolda I. se tak v Mikulově odehrálo až v létě 1691, kdy zde byla uvedena komorní opera *Gli augurii veracemente interpretati*⁵⁵ od Antonia Draghiho (kolem 1634–1700), významného italského skladatele působícího na císařském dvoře.⁵⁶ Opera vznikla na objednávku císařovy třetí ženy Eleonory Magdaleny Teresy a byla určena k oslavě narozenin Leopolda I., která se konala 9. června. Alfred Noe uvádí, že samotné představení mělo být uspořádáno večer v zahradě na ostrově u Mikulova („Insel bei Nikolsburg“).⁵⁷ Bohužel pramen, odkud čerpá tuto informaci, není znám. Pokud by tomu tak opravdu bylo, jednalo by se o ostrůvek uprostřed Portského rybníka,⁵⁸ na němž byl počátkem 17. století zřízen libosad a jednopatrový zámeček, jenž sloužil jako panské výletní místo.⁵⁹ Zajímavé je, že zadavatelem opery nebyl majitel panství a nejvyšší hofmistr císaře Leopolda I., Ferdinand Josef Dietrichstein, nýbrž právě císařovna. Vyšla tedy tato událost přímo z přání císařského páru? Odpovědi na tuto a další související

⁵² Propůjčení místa „nejvyššího hofmistra stalo se symbolem pevného a úzkého napojení Dietrichsteinů na Habsburky. Navíc výsady proniknout do bezprostřední blízkosti císaře se podařilo jen malému počtu šlechtických rodů!“ SMÍŠEK, Rostislav: Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichsteinů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I., České Budějovice 2009, s. 451.

⁵³ Tamtéž, s. 441.

⁵⁴ Srov. BRICHTOVÁ, Dobromila: Návštěva císaře Leopolda I. na mikulovském zámku, RegioM, Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2004, s. 16–21. SMÍŠEK, Rostislav: Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace, in: Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku (ed. Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka), České Budějovice 2007, s. 65–111.

⁵⁵ Rukopis libreta se dochoval v Rakouské národní knihovně ve Vídni: Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, „Gli augurii veracemente interpretati“, sign. Cod. 10003 Han. Na titulní straně se k dataci a místu uvádí pouze: „L Anno 1691 in Nicolspurgo“.

⁵⁶ V zámecké knihovně Dietrichsteinů se mimořádně pod signaturou MIK 1234 nachází Draghiho libreto opery *La pazienza di Socrate con due mogli*.

⁵⁷ NOE, Alfred: Geschichte der italienischen Literatur in Österreich. Teil I: Von den Anfängen bis 1797, Wien 2011, s. 285.

⁵⁸ Tzv. „Porzský ostrov“ či „Porzinsel“ nebo také „Tichý ostrov“, ležící jihovýchodně od města, navštívil císařský pár i při své návštěvě v roce 1672. Byl zde uspořádán malý lov, po němž císařský pár s kavalíry a fraucimorem nasedl do dvou lodí a za doprovodu hudby císařských muzikantů se vozili po rybníce. Srov. BRICHTOVÁ, Návštěva císaře Leopolda I. na mikulovském zámku, c. d., s. 19.

⁵⁹ Srov. RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 115.

otázky se snad dostane po zpracování archivních pramenů uložených v Moravském zemském archivu v Brně.

Za éry Ferdinanda Josefa Dietrichsteina se k Mikulovu jako svému rodišti hlásí i jedna z nevýraznějších postav barokního divadla – Johann Georg Gettner (?–1696).⁶⁰ První zpráva o Gettnerovi pochází z roku 1673, kdy ve Vídni vyšla tiskem jeho holdovací pastorála *Donau Syren*⁶¹ věnovaná k svatbě císaře Leopolda I. s jeho druhou ženou Claudií Felicitas. Na úvodní straně tohoto tisku je jako autor uveden „*Johann Georg Gettner von Nicolspurg auß Mähren*“ (Johann Georg Gettner z Mikulova na Moravě), což je zatím také nejstarším dokladem jeho vztahu k Mikulovu. Bohužel se doposud nepodařilo Gettnerovo jméno v matrikách narozených kolem roku 1650 dohledat.⁶² V souvislosti se svatbou císaře je zajímavé, že se na její organizaci z moci úřadu hofmistra budoucí císařovy manželky podílel Ferdinand Josef Dietrichstein.⁶³ Vystává tedy otázka, do jaké míry mohla tato skutečnost ovlivnit i vydání uvedeného textu tehdy ještě neznámého autora. Ideální příběh o tom, jak vlivný Ferdinand Josef Dietrichstein pomohl prorazit svému talentovanému poddanému, ovšem naráží na zjištění, že v té době Gettner působil ve službách hraběte Magnise, snad v blízké Strážnici.⁶⁴

Gettnerova vrcholná kariéra začíná až v roce 1675, kdy vstoupil do služeb Johanna Christiana Eggenberga z Českého Krumlova, tedy, a to je rovněž zajímavé, švagra Ferdinanda Dietrichsteina. V tom roce začal Eggenberg také se stavbou zámeckého divadla. Eggenbergův vztah k Mikulovu, kde pobývala jeho sestra Maria Elisabeth (1640–1715), samozřejmě vzbuzuje otázku, do jaké míry mohl vycházet při budování vlastního divadelního sálu i z inspirace zdejším zámeckým divadlem.⁶⁵ Odpověď na ni je však možné pouze domýšlet. Johann Georg Gettner působil ve službách Johanna Christiana Eggenberga nejprve jako písař. V roce 1676, kdy byla stavba divadla dokončena, se ovšem stal jedním ze dvou principálů⁶⁶ nově vzniklého zámeckého divadelního souboru, tzv. Eggenberských

⁶⁰ NEUHUBER, Christian: Johann Georg Gettner, in: Lexikon deutschmährischer Autoren (ed. Silvie Jašková), Olomouc 2006, s. 1–8.

⁶¹ Jeden z výtisků Gettnerova textu je uložen v Knihovně vévody Augusta ve Wolfenbüttelu: Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sign. Gm 3348 (1). Celý text je rovněž přístupný na webových stránkách knihovny <http://diglib.hab.de/wdb.php?dir=drucke/gm-3348-1>. Na Gettnerovo dílo *Donau Syren* poprvé výrazněji upozornil Christian Neuhuber (viz NEUHUBER, Johann Georg Gettner, c. d., s. 1–8.)

⁶² Doposud byly prozkoumány záznamy matrik z kostela sv. Václava z let 1625–1652 a 1653–1676 uložených v Moravském zemském archivu v Brně. Nejblíže k příjmení Gettner nebo Göttner, jak bylo také uváděno, má příjmení Kettner, které se zde několikrát objevuje, což by přes tehdy běžné dobové mutace jmen bylo možné považovat za nadějnou stopu, bohužel ani v jednom případě není toto příjmení spojeno se jmény Johann Georg. Přínejmenším však nelze se zdejší rodinou Kettnerů vyloučit alespoň Gettnerovu přízeň. V matrikách Lékařské fakulty Vídeňské univerzity je pak zmínka o jistém zubaři Sam. (Samuelovi) Göttnerovi z Mikulova, jenž zde studoval v roce 1714. Srov. SENFELDER, Leopold: Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis. Band 6, Wien 1912, s. 362. V archivu Vídeňské univerzity (Archiv der Universität Wien) leží také testament onoho Samuela Göttnera, na němž je uvedeno: „*Samuel Göttner starb am 27. November 1738 nach dreijähriger schwerer Krankheit und mittellos. Er hinterließ seine Frau Anna Rosina Göttnerin und seine vier unmündigen Kinder Leopold, Franziskus, Katharina und Barbara. Er wurde am Friedhof vor dem Schottentor bestattet.*“ O uvedeném testamentu mne informoval vedoucí archivu Johannes Seidl a Martin Georg Enne, za což jim také děkuji.

⁶³ SMÍŠEK, Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I., c. d., s. 438.

⁶⁴ Informace o Gettnerově službě u hraběte Magnise vychází z průvodního dopisu k textu *Donau Syren*, jenž byl adresován císaři. Dopis je uložen v Rakouské národní knihovně ve Vídni: Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. 33/20-1 Han Autogr. Za upozornění na tuto důležitou archiválii děkuji Christianu Neuhuberovi, jenž ji také laskavě poskytl ke zpracování.

⁶⁵ Srov. PÖMERL, Jan: Zámecká divadla v Čechách a na Moravě, Divadelní revue, roč. 3 (1992), č. 4, str. 3–17.

⁶⁶ Druhým principálem byl jmenován Johann Carl Samenhammer (?–1728), viz SCHERL, Adolf: Johann Carl Samenhammer, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 518–520.

Zbytky výzdoby původního divadelního sálu, detail výzdoby (foto Miroslav Lukáš)

dvorních komediantů, v němž se mimo samotné funkce divadelního ředitele uplatňoval také jako dramatik a herec, přičemž jeho nejčastější rolí byla komická postava Pickelheringa. Za věrné služby povýšil kníže Eggenberg v roce 1687 Gettnera, jenž se v té době už honosí titulem „poeta laureatus“, do nižšího šlechtického stavu s přídomkem „z Göttersberku“ a udělil mu erb. Kvůli povinnostem u císařského dvora ovšem kníže počátkem roku 1691 soubor propustil ze svých služeb a Gettner se s Eggenberskými komedianty vydal na cesty. O pět let později zemřel v Basileji. V nedalekém Allschwilu byl také jako „komediant a korunovaný básník z Mikulova“ pohřben.⁶⁷

Do jaké míry znal Ferdinand Josef Dietrichstein Johanna Georga Gettnera a zdali mu v jeho významné kariéře, při níž nezvykle na své postavení získal i šlechtický titul, vypomáhal, nebylo doposud možné ověřit. Je pouze zřejmé, že Dietrichstein musel mít o komediantech svého švagra Johanna Christiana Eggenberga povědomí. Sama tato skutečnost může být dokládána například skrze již zmíněné rodinné vazby, popřípadě také prostřednictvím jejich společného setkávání u císařského dvora ve Vídni, kde Dietrichstein trávil většinu roku a kam také občas Eggenberg se svými knížecími komedianty zajížděl.⁶⁸ Existuje však i přímý důkaz, jenž je obsažen ve dvou dopisech,⁶⁹ které Johann Christian Eggenberg poslal v červenci 1680 Ferdinandu Dietrichsteinovi. Císař se v té době chystal na odjezd z Pardubic do Lince, kam utíkal před morem,⁷⁰ a projevil zájem

⁶⁷ Srov. RUDIN, Bärbel: Knížecí dvorské divadlo Eggenbergů v Českém Krumlově 1676–1691, *Divadelní revue*, roč. 8 (1997), č. 2, s. 12–20, ZÁLOHA, Jiří: Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol., *Sborník Národního muzea v Praze*, roč. 40 (1986), č. 2, s. 53–79, ZÁLOHA, Jiří: O povýšení eggenberského herce J. J. G. do šlechtického stavu, *Divadelní revue*, roč. 7 (1996), č. 3, s. 78–81.

⁶⁸ Srov. ZÁLOHA, *Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol.*, c. d., s. 53–79.

⁶⁹ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Dietrichštejnů Mikulov), inv. č. 1918, sign. 860, karton 460, fol. 14 a 16.

⁷⁰ Tato anabáze byla způsobena stále se šířícím morem, jenž se rozhořel v létě roku 1679 ve Vídni. Císař proto se svým dvorem prchl z Vídně do Prahy, odtud pak vedla jeho cesta v květnu 1680 do Pardubic a následně do Lince. Srov. MIKULEC, Jiří: *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha 1997, s. 113–125.

Zbytky výzdoby původního divadelního sálu, horní část výzdoby okenního výklenku (foto Miroslav Lukáš)

vidět při zastávce v Českých Budějovicích divadelní společnost Johanna Christiana Eggenberga. Ten pak v uvedených dopisech tuto možnost s Dietrichsteinem řeší a žádá jej o zaslání instrukcí pro zdejšího purkmistra. Eggenberští dvorní komedianti v Budějovicích nejspíše nakonec nevystoupili. Možnost hrát před císařem se jim však mohla naskytnout již uprostřed léta a ještě jednou na konci roku 1680, kdy také oni v Linci pobývali.⁷¹

Pouze v hypotetických rovinách se pak mohou vést úvahy o tom, zda společnost Eggenberských dvorních komediantů někdy Mikulov navštívila. Sám Gettner do Mikulova nespíše zavítal koncem roku 1680, kdy podnikl „von sein Blasier“ cestu na Moravu.⁷² Bylo to ovšem v době, kdy v Mikulově vrcholila morová epidemie,⁷³ což ostatně mohl být i důvod jeho cesty, neboť pravděpodobně chtěl navštívit svou zdejší rodinu. Celá společnost pak mohla mít k této návštěvě nejbližší ke konci roku 1692, tedy již po propuštění z Eggenbergových služeb, kdy cestovala z Vídně do Brna. Zdali se však alespoň krátce zdrželi ve městě, k němuž se Gettner po celý život hlásil, není známo. Každopádně v Brně se ocitli v polovině adventu 1692, povolení hrát pak od zemského hejtmanství dostali k 1. lednu 1693, a to až do konce masopustu 28. února 1693. Bohužel na Štědrý den zemřela ve Vídni dcera Leopolda I. Marie Antonie, čímž byl vzápětí vyhlášen smutek, který obnášel i zákaz všech veřejných zábav. Další povolení hrát dostali až od velikonočního pondělka, tj. od 17. dubna 1693.⁷⁴

Zajímavý nále v souvislosti se zmíněnou společností nabízejí soukromé účty Ferdinandova syna Leopolda Ignáce Dietrichsteina (1660–1708) z července roku 1700, v nichž se nachází zápis o zapůjčení jakéhosi „Comoedi – Bauera“ od Johanna Christiana

⁷¹ ZÁLOHA, Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol., c. d., s. 66–67.

⁷² Citace pochází z účetního záznamu přepsaného ve studii Jiřího Zálohy. Tamtéž, s. 64. pozn. 60.

⁷³ V matrice zemřelých je k roku 1680 uveden počet 1311 mrtvých. Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 (Sbírka matrik), sign. 2948 (Matrika zemřelých Mikulov – sv. Václav 1654–1728).

⁷⁴ HAVLÍČKOVÁ, Margita: Profesionální divadlo v královském městě Brně 1668–1733, Brno 2009, s. 49–53.

Eggenberga.⁷⁵ Dle postřehu Margity Havlíčkové se jedná o herce Johanna Valentina Petzolda, představitele originální komické figury nazývané Kilian Brustfleck,⁷⁶ jenž byl od roku 1676 také členem stálého hereckého souboru na zámku v Českém Krumlově a kterého si jako jediného kníže Eggenberg po rozpuštění svého souboru ponechal. Leopold Dietrichstein však nejspíše Petzoldových služeb nevyužil na svém mikulovském panství, nýbrž ve Vídni, neboť téhož měsíce zde byl Petzold přítomen i na svatbě dcery hraběte Ferdinanda Bonaventury Harracha, Rosy Angely, s knížetem Philippem Emanuele Lanquevaalem, k níž sepsal i oslavnou báseň.⁷⁷

V účtech Leopolda Dietrichsteina se pak nacházejí i další zmínky o divadle. Například 150 zlatých vyplatil italským komediantům, kteří mu zahráli o masopustu v roce 1698; ani v tomto případě však není zřejmé, zda se představení odehrálo v Mikulově.⁷⁸ Podle Richtera se ale na zámku hrálo divadlo v listopadu 1700, kdy bylo údajně vyplaceno rovněž 150 zlatých za „vlašskou komedii, hranou na zámku (o harlekýnu, Francescíně, doktorovi, amantovi, kouzelníku, kapitánu, Pantalónovi, čertu a hubbě)“.⁷⁹ Ve stejném roce si Leopold platil také lóži ve vídeňském „Teatro dei Comici Italiani“, které vedl Andrea Morelli, zvaný il Dottore.⁸⁰ Z pohledu Mikulova je však nezajímavější, že se sem v roce 1700 dovážely herecké kostýmy („*Comoedi Klayder*“)⁸¹ a snad i kulisy („*Comoedi Sachen*“), ty se pak v účtech objevují i v roce 1703.⁸² K čemu však byly využívány, nebylo možné doposud zjistit.

Výrazný vztah k divadlu, který je možné dokládat právě zmíněnými záznamy v účetních knihách, lze u Leopolda Ignáce Dietrichsteina sledovat už od jeho dětství. Možná za něj vděčil i výchově, která se mu mezi lety 1665 až 1670 dostala od jeho piaristického preceptora Ambrosia a S. Ludmila (vlastním jménem Jan František Prachovský).⁸³ Jako příklad může sloužit představení nazvané *Die gemarterte Lieb Cephali und Procris*, které v roce 1671 zorganizoval k narozeninám svého otce, tedy Ferdinanda Dietrichsteina.⁸⁴ Tehdy jedenáctiletý Leopold nejen zpracoval antický příběh o tragické lásce Kefala a Prokris, ale zahrál si zde i hlavní roli. Jeho protějšek Prokris ztvárnila Marie Elisabeth Hoffmannová. V dalších rolích se zde představily i další děti Ferdinanda Josefa Dietrichsteina. Erdmuth Tereza Maria (1662–1737) hrála Auroru (Éós), jež Kefala unesla, Karel Josef (1663–1693) ztvárnil Nedůvěru, která se mezi milence vloudila, a Walter Xaver (1664–1738) měl roli Kupida (Amor, Éros). Bohyni lovu Dianu (Artemis), která

⁷⁵ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), Hlavní pokladna 1700, inv. č. 6278, karton 619, fol. 82 nebo také RICHTER, Václav: Excerpta z dietrichsteinského archivu, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 13 (1969), s. 59.

⁷⁶ NEUHUBER, Christian: Der Vormund des Hanswurst. Der Eggenberger Hofkomödiant Johann Valentin Petzold und sein Kilian Brustfleck, Daphnis, roč. 35 (2006), s. 263–300.

⁷⁷ Tamtéž, s. 288.

⁷⁸ Přesný údaj z účtu zní: „*Den wällischen Comoedianten wegen des Balchetto (pro Martio)*“. Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), Osobní účty kn. Leopolda Ditrichštejna 1687–1701, inv. č. 6604, karton 1058. Nebo také RICHTER, Václav: Excerpta z dietrichsteinského mikulovského archivu, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 11 (1967), s. 99.

⁷⁹ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 174.

⁸⁰ RICHTER, Excerpta z dietrichsteinského archivu, c. d., s. 55–65.

⁸¹ Tamtéž, s. 61.

⁸² Tamtéž, s. 61 a 66.

⁸³ BOMBERA, Jan: Výchova a vzdělání piaristů v našich zemích, Jižní Morava, roč. 31 (1984), s. 29. Později Leopold Ignác Dietrichstein studoval stejně jako jeho otec v jezuitské koleji ve Štýrském Hradci. Navštěvoval však také v sedmdesátých letech artistickou fakultu ve Vídni. Srov. SMÍŠEK, Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I., c. d., s. 136.

⁸⁴ Synopse z představení je uložena v SOKA Přerov, Piaristická knihovna z Lipníku nad Bečvou, bez signatury (nezpracováno). V oficiálních pramenech se uvádí datum narození Ferdinanda 25. září, uvedené představení se však hrálo s dvouměsíčním předstihem, tedy 25. července.

obdarovala Prokris kouzelným kopím, ztvárnila sestra Elisabeth Hoffmannové, Johanna Xaverie Hoffmannová.⁸⁵

Nejspíše další dietrichsteinské rodinné představení bylo sehráno v roce 1713, tedy za vlády Leopoldova bratra Waltera Xavera Dietrichsteina (1664–1738). Krátkou zprávu o tomto představení nabízí soupis brněnských tisků z roku 1713, kde je uveden jeho titul – *Synopsis auf Nickolspurg intitulirt: der Engelländischer Leonora gegen Edward ihren Königl: Eheherren Bewehrte Liebstreu*.⁸⁶ Synopse této hry byla vytištěna mezi 1. červencem a 30. zářím ve Svobodově tiskárně v Brně. Podle Pavla Drábka se jedná o „vedlejší zápletku shakespearovského apokryfu Edward III“ (cca 1595).⁸⁷ Bohužel do doby, než bude tento tisk objeven, není možné zcela určit, zda jde opravdu o rodinné představení a zda se odehrálo v Mikulově, neboť Walter Xaver Dietrichstein po většinu roku zůstal u císařského dvora ve Vídni a jeho děti v Dietrichsteinském paláci na Zelném trhu v Brně,⁸⁸ kde se mohlo uvedené představení ostatně také odehrát.⁸⁹

Druhá polovina 18. století

Z pozdějších let jsou zatím známy pouze různé útržky, které se však již přímo netýkají divadelního života na mikulovském zámku, ale spíše jen kontaktů Dietrichsteinů s různými osobnostmi divadelního života. Jeden ze synů Waltera Xavera, Jan Leopold Dietrichstein (1703–1773), například finančně podporoval herce a divadelního ředitele Filippa Neri del Fantasia (první polovina 18. století) při jeho vedení operní společnosti v Brně.⁹⁰ Vnuci Waltera Xavera a synové Karla Maxmiliána Dietrichsteina (1702–1784), Jan Karel (1728–1808) a František de Paula (1731–1813), se zase na své kavalířské cestě v Lipsku seznámili s německým osvícenským literárním a divadelním teoretikem Johannem Christophem Gottschedem (1700–1766), s nímž i později udržovali písemný kontakt.⁹¹

Divadelní představení ovšem mohla být pořádána i v rámci „dietrichsteinského osvícenského okruhu“, u jehož zrodu stál Jan Karel Dietrichstein a jeho manželka Marie Kristýna, rozená Thun-Hohenstein (1738–1788). Tento „okruh“ hrál mimochodem velmi důležitou roli na Moravě v sedmdesátých a osmdesátých letech 18. století a učinil z Mikulova jedno z center josefinského osvícenství.⁹² V té době působil na mikulovském panství i otec Jana Karla Dietrichsteina, Karel Maxmilián, jenž v roce 1754 rezignoval na své funkce u dvora a věnoval se pouze svým statkům a jejich hospodářskému oži-

⁸⁵ Marie Elisabeth a Johanna Xaverie Hoffmanovy, kterým byl v té době Ferdinand Josef Dietrichstein poručíkem, byly dcery Wolfganga Bedřicha a pravnučky známého Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchelu. Jeho knihovna se později stala právě majetkem Ferdinanda Josefa Dietrichsteina. PETR, Stanislav: Rodové knihovny Ditrichštejnů v Mikulově, jejich osudy a nálezy ditrichštejnských rukopisů v Národní knihovně v Praze, in: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 251.

⁸⁶ DOKOUPIL, Vladislav: Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800. Svazek 3, Brno 1978, s. 89.

⁸⁷ Za tuto vedlejší zápletku „podle všeho může právě Shakespeare (jako jeden ze zhruba 4 spoluautorů).“ Soukromá korespondence mezi Margitou Havlíčkovou a Pavlem Drábkem ze dne 5. 5. 2011.

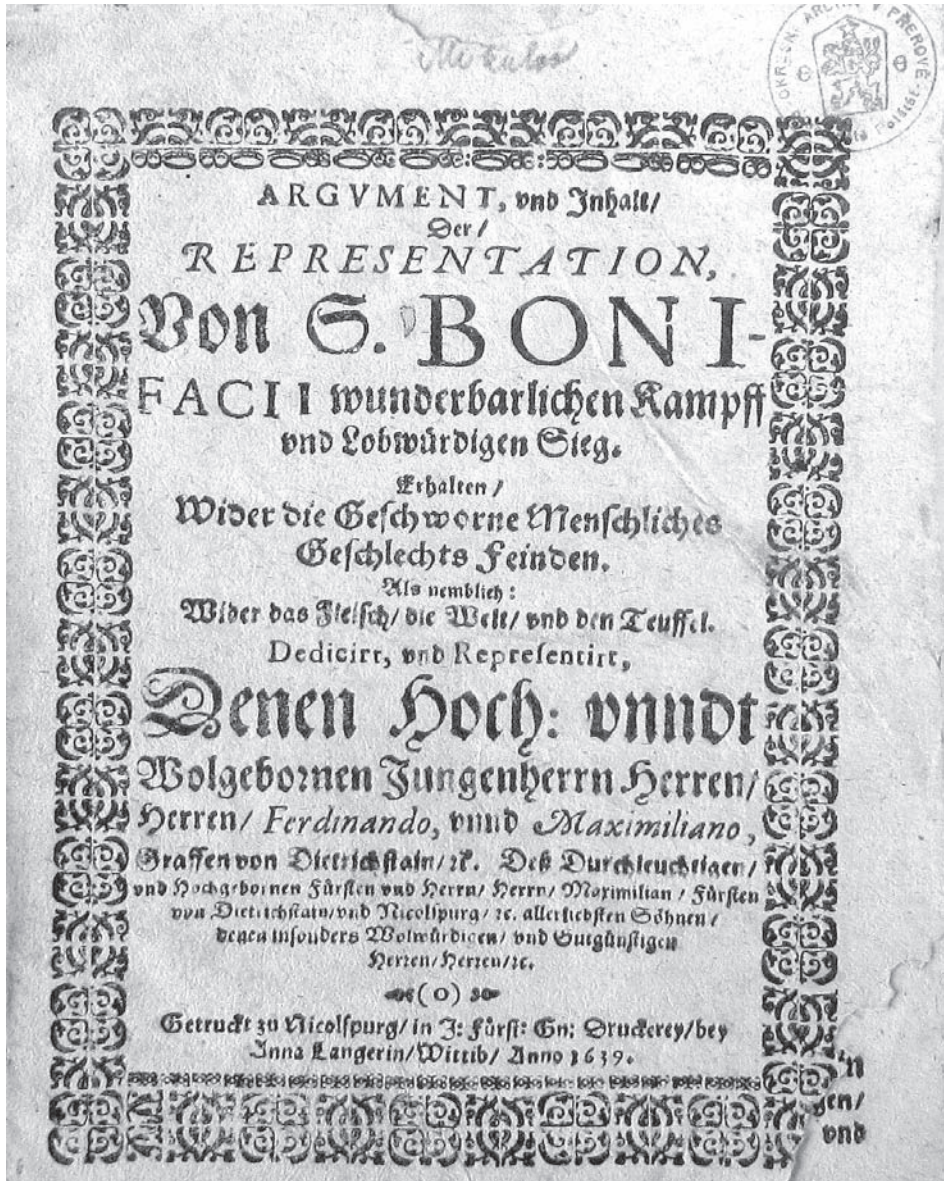
⁸⁸ Srov. CERMÁN, Ivo: Zrození osvícenského kavalíra. Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina, Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická, roč. 173 (2004), č. 3–4, s. 163.

⁸⁹ O jevišti v Dietrichsteinském paláci v Brně se zmiňuje Jitka Sedlářová ve studii Johann Wolfgang Goethe a Brno. Jedná se však až o dobu mezi lety 1813–1816, kdy zde starohrabě Hugo Franz von Salm-Reifferscheidt (1778–1836) vedl šlechtické ochotnické divadlo „Brünner Liebhaber Theater“. Srov. SEDLÁŘOVÁ, Jitka: Johann Wolfgang Goethe a Brno, in: A vůbec... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám (ed. Jana Čermáková) Brno 2010, s. 264–279.

⁹⁰ Srov. JAKUBCOVÁ, Alena – SEHNAL, Jiří: Filippo Neri del Fantasia, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 19–20.

⁹¹ Srov. CERMÁN, c. d., s. 178.

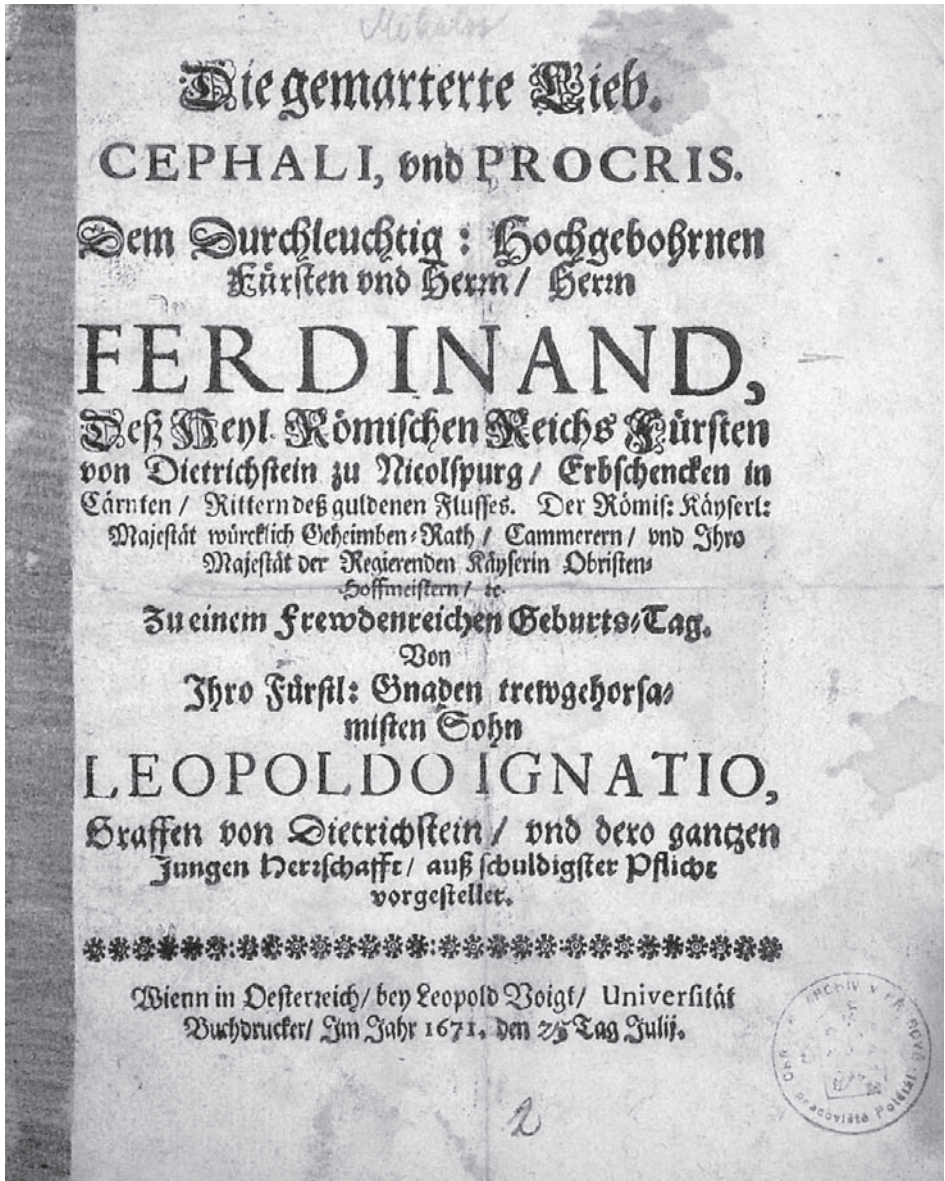
⁹² Srov. KROUPA, Jiří: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810, Brno 2006, s. 39–42.

Titulní stránka synopsis piaristické hry *Representation von s. Bonifacii wunderbarlichen Kampff...* z roku 1639 (Státní okresní archiv v Přerově, foto Margita Havlíčková)

vení.⁹³ Bohužel i přes zřejmě rušný život na mikulovském zámku ve druhé polovině 18. století nebyly zatím objeveny žádné přímé pramenné důkazy dokládající i pořádání divadelních představení. Pokud by se zde přece jen nějaká konala, pak nejspíše jen do roku 1784, kdy město zachvátil jeden z nejničivějších požárů v jeho dějinách, jenž měl za následek i to, že se mikulovský knížecí dvůr natrvalo přestěhoval do Vídně. Kněžna

⁹³ Srov. CERMAN, c. d., s. 170.

Titulní stránka synopse hry Leopolda Ignáce Dietrichsteina *Die gemarterte Lieb Cephalí und Procris* z roku 1671 (Státní okresní archiv v Přerově, foto Margita Havlíčková)

Marie Kristýna si pak zvolila za své sídlo zámek v Židlochovicích u Brna. Tato změna se samozřejmě podepsala i na společenském a hospodářském životě města.⁹⁴

Trvalým přesunem Dietrichsteinů z Mikulova do Vídně se divadelní historie tohoto rodu vyvíjela dalším směrem, což je možné sledovat již u dětí Marie Kristýny a Jana Karla

⁹⁴ Srov. RICHTER - KRSEK - STEHLÍK - ZEMEK, c. d., s. 223, BRICHTOVÁ, Dobromila: Zámek Mikulov, Mikulov 2002, s. 27.

Dietrichsteina. Mladší Mořic Jan Nepomuk Dietrichstein (1775–1864) se stal mezi lety 1821 až 1826 ředitelem vídeňského dvorního divadla.⁹⁵ Ve spisové pozůstalosti staršího Františka Josefa Dietrichsteina (1767–1854),⁹⁶ která je bohužel ještě nezpracovaná, se zase nacházejí některé jeho divadelní recenze⁹⁷ či divadelní hry, které mu byly dedikovány. Herec a dramatik Friedrich Vilém Ziegler (1761–1827) mu například věnoval hry *Thekla die Wienerin*, *Der Machtspruch*, a *Partheien Wuth*.⁹⁸ Vídeňský dramatik Ferdinand Eberl (1762–1805) zase hru *Für wenige – viel, für viele – nichts*.⁹⁹

Svůj podíl na zdejších divadelních dění měly rovněž profesionální kočovné divadelní společnosti. Doložitelně se s nimi lze setkat už v době po třicetileté válce. Stále ovšem nelze vyloučit i možnost, že zde pobývaly už za vlády kardinála Dietrichsteina. Kočovné společnosti v té době samozřejmě nenavštěvovaly pouze Mikulov, hrály současně i v jeho okolí, například ve Valticích (Feldsberg), což dokazují i účty Karla Eusebia Liechtensteina (1611–1684), které zpracoval Herbert Haupt. Podle účetních záznamů byly v lednu 1654 a v prosinci 1667 ve Valticích vyplaceny dva respektive tři zlaté komediantům z Mikulova („commedianten von Nicolspurg“).¹⁰⁰ Z tohoto zápisu vyplývá, že se nejspíše jednalo o kočovnou společnost, jež se prokázala nějakým doporučením z Mikulova, neboť, dle postřehu Margity Havlíčkové, se mohou vyloučit piaristé, pro jejichž produkce by nikdo nepoužil slovo „commedianten“, a žádná jiná instituce zde divadlo neprovozovala, nebo to alespoň není známo.

Od 18. století je soupis divadelních společností, které navštívily Mikulov, bohatší. V roce 1763 zde pobývala například známá společnost Johanna Schulze (1690–1764).¹⁰¹ Ta zde však mohla působit již v roce 1759, kdy Schulz žádal moravské gubernium v Brně o povolení hrát v blízkých Hustopečích (Auspitz).¹⁰² Uvedená společnost se také mimo jiné výrazně zapsala do dějin českého divadla, když v roce 1767, tedy již po Schulzově smrti a pod vedením jeho ženy Josefy (1732–1786) a Johanna Matthiase Menningera (1733–1793), uvedla v brněnské Redutě zatím nejstarší známé divadelní představení v češtině, hru *Zamilovaný ponocný*.¹⁰³ V červnu roku 1814 žádal Františka Josefa Dietrichsteina o povolení hrát v Mikulově na zámku již výše zmíněný Franz Josef Krones,¹⁰⁴ otec pozdější slavné vídeňské herečky Terezy Kronesové (1801–1830), která si zde nejspíše tehdy jako třináctiletá také zahrála. Nejzajímavější však je, že v té době měl být členem Kronesovy desetičlenné herecké společnosti i český dramatik, básník a herec Václav

⁹⁵ Srov. HADAMOVSKÝ, Franz: Wien. Theatergeschichte. Von den Anfängen bis zum Ende des Ersten Weltkriegs, Wien – München 1988, s. 257–452.

⁹⁶ O životě Františka Josefa Dietrichsteina více: KROUPA, Alchymie štěstí, c. d., s. 265–267.

⁹⁷ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2393, sign. 1220, karton 557.

⁹⁸ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2387, sign. 1214, karton 557.

⁹⁹ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2388, sign. 1215, karton 557.

¹⁰⁰ HAUPT, Herbert: Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein (1611–1684), Wien 1998, s. 58–84.

¹⁰¹ Tato informace je převzata z objevů brněnského divadelního historika Hanse Welzla a nebyla doposud ověřena. Viz H. W. (= Hans Welzl): Musik und Bühne, Nikolsburger Wochenschrift, roč. 44–45, č. 30 (23. 7. 1904), s. 1.

¹⁰² SCHINDLER, Otto G.: Hra představaná osobami, jež jsou té řeči zcela neznalé. Pohostinské hry „Bádenské společnosti německých herců“ v Brně roku 1767 a počátky českého národního divadla, Divadelní revue, roč. 4 (1993), č. 4, s. 44.

¹⁰³ Tamtéž, s. 44–56. Nebo TROJAN, Jan: Jan Tuček, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 619–620.

¹⁰⁴ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 8387, karton 1507, fol. 29–30.

Thám (1765–?).¹⁰⁵ V listopadu 1842 přijela do Mikulova loutkářská společnost Pratische Gesellschaft,¹⁰⁶ což bylo kočovné divadlo vedené vnuky Jana Jiřího Bráta, dosud nejstaršího známého českého loutkáře, kteří tuto společnost převzali po svém otci Antonu Pratteovi (Antonínu Brátovi, 1763–1815).¹⁰⁷ Objevy z tohoto období jsou však více méně náhodné a bude nutné podniknout podrobnější průzkum pramenů, zejména pak žádosti divadelních ředitelů, jež jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně ve fondu B1 Gubernium.

Mnohem snadněji se informace o kočovných společnostech čerpají z „kulturní rubriky“ týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*, který začal v Mikulově vycházet od roku 1860. Z ní je zřejmé, že téměř každý rok, pokud tedy v té době neprobíhaly válečné či jiné nešťastné události,¹⁰⁸ do města zavítala nějaká divadelní společnost, aby zde odehrála několik představení. Nutno podotknout, že některé z nich zde strávily i více jak dva měsíce, což by mohlo poukazovat na výrazný zájem zdejšího publika o tento druh umění. Na programu byly převážně veselohry, frašky a lidové hry se zpěvy či operety. Repertoár se měnil dle nových trendů, čemuž výrazně přispívala i blízkost Vídně, jejíž divadla samozřejmě v té době udávala směr. K některým, zvláště hudebním představením využívaly divadelní společnosti i spolupráce se členy místních hudebních a pěveckých spolků, které v Mikulově ožívaly od druhé poloviny 19. století. Pro jejich vznik vytvářela příznivé prostředí jednak politická situace, jednak také piaristické gymnázium, od roku 1873 státní gymnázium, a oba hudební semináře, zvláště pak loretánský, jenž existoval nepřetržitě až do roku 1939 a odkud také během jeho dlouhého působení vzešla řada významných hudebníků.¹⁰⁹ Nejslavnější byl spolek Harmonia (1867–1937),¹¹⁰ jehož součástí bylo také amatérské divadlo („Dilettanten Theater“). Při svém pobytu v Mikulově vstoupil od tohoto spolku i Alfons Mucha (1860–1939) a dokonce pro něj na konci roku 1883 vytvořil i oponu a kulisy.¹¹¹

Divadelní představení se v té době jen výjimečně konala na zámku, kočovné společnosti a místní spolky raději využívaly sály zdejších restaurací. Nejčastěji volily sál hotelu Růže („Hotel Rose“) nebo v letních měsících prostory Měšťanské střelnice („Bürgerliche Schießstätte“). Ojedinele se hrálo také v sále restaurace U Černého orla („Zum schwarzen Adler“) či v restauraci U Divokého muže („Zum wilden Mann“).

Při pohledu do divadelní historie města, tak jak je dokládána současným stavem poznání, je patrné, že její nejvýznamnější etapa začíná v první polovině 17. století, kdy se Mikulov díky kardinálu Dietrichsteinovi stal důležitým politickým a kulturně-spoločenským centrem Moravy, a upadá v druhé polovině 18. století se zákazem uvádění piaristických

¹⁰⁵ SCHERL, Adolf: Krones Franz Josef, in: Hudební divadlo v českých zemích. Osobnosti 19. století (ed. Jitka Ludvová), Praha 2006, s. 298. Počet osob je uveden v žádosti, kterou Krones posílá do Mikulova knížeti Františku Josefu Dietrichsteinovi. Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 8387, karton 1507, fol. 30.

¹⁰⁶ DUBSKÁ, Alice: Cesty loutkářů Brátů a Pratte Evropou 18. a 19. století, Praha 2011, s. 74.

¹⁰⁷ DUBSKÁ, Alice: Anton Pratte, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 469–470.

¹⁰⁸ Po třicetileté válce čelil Mikulov v roce 1663 turecko-tatarským vpádům. V únoru 1742 na několik týdnů obsadil město Prusové a s nimi spojení Sasové. Na počátku 19. století zase ovlivňovaly chod města napoleonské války, spojené s průchody domácích i nepřátelských vojsk tímto územím. V roce 1805 se s francouzskou armádou do města dostala také tyfová nákaza, které podlehla i řada místních obyvatel. V roce 1866 pak hladinu města značně zčeřily události rakousko-pruské války a s nimi i cholera, která provázela nepřátelskou invazi. RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d.

¹⁰⁹ KOCÁBOVÁ, Darja – SVOBODA, Miroslav – VRBKA, Jiří: 60 let samostatné hudební školy – 80 let českého hudebního školství v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 62.

¹¹⁰ O založení spolku více viz CZAJKOWSKI, c. d., s. 69–79. Nebo ELSINGER, Reiner Martin: Vereinswesen, in: Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von der Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987, s. 153–177.

¹¹¹ (bez autora): Feuilleton. Sylvesterfeier der „Harmonie“, Nikolsburger Wochenschrift, roč. 25, č. 1 (5. 1. 1884), s. 1–2. Nebo také ČERVENÝ, Eduard: Výstava „Dokumenty slávy“ k sedmdesátému výročí úmrtí Alfonse M. Muchy, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 244–248.

představení mimo kolejní zdi a přestěhováním dietrichsteinského dvora do Vídně. V té době se mimochodem výrazně zvyšuje divadelní prestiž sousedních Valtic, kde v roce 1790 otevírá kníže Alois Josef Liechtenstein (1759–1805) své nově zbudované zámecké divadlo, jež bude v průběhu dalších let hostit významné divadelní ředitele té doby a jejich společnosti.¹¹²

Divadelní život ve městě tím však zcela neskončil, neboť jej stále držela vystoupení kočovných divadelních společností. Mikulov byl ještě na počátku 19. století pátým moravským městem, co se velikosti týče, za Brnem, Olomoucí, Prostějovem a Znojmem.¹¹³ Tím se samozřejmě i pro kočovné společnosti, z nichž mnohé také patřily k tomu nejlepšímu, co mohla jejich doba nabídnout, stával velmi vyhledávanou zastávkou. Od druhé poloviny 19. století se navíc začaly výrazněji rozvíjet i místní divadelní aktivity, jež vycházely zejména z činnosti zdejších spolků. Mikulov si tak dokázal uchovat alespoň postavení společenského a kulturního centra v rámci regionu, a to až do druhé světové války, jejíž následky zcela změnila zdejší nejen kulturní ráz.

Prameny

Moravský zemský archiv v Brně

Fond E 53 (Piaristé Mikulov), inv. č. 96, sign. B 23, evid. č. 29, fol. 181.

Fond E 67 (Sbírka matrik), sign. 2919

(Matrika narozených Mikulov – sv. Václav 1625–1652).

Fond E 67 (Sbírka matrik), sign. 2920

(Matrika narozených Mikulov – sv. Václav 1653–1676).

Fond E 67 (Sbírka matrik), sign. 2948

(Matrika zemřelých Mikulov – sv. Václav 1654–1728).

Fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 6278, karton 619, fol. 82.

Fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 6604, karton 1058.

Fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 8387, karton 1507, fol. 29–30.

Fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 1918, sign. 860, karton 460, fol. 14 a 16.

Fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2387, sign. 1214, karton 557.

Fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2388, sign. 1215, karton 557.

Fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2393, sign. 1220, karton 557.

Bayerische Staatsbibliothek München

ERHARD, Christoph: Form und Weiss, Wie das herrliche Fest dess zarten Fronleichnam in der alten Statt Nicolspur, im Marggraffthumb Märherrn ... jählich gehalten wurd, Ingolstadt 1614, sign. Fiche 4 Hom. 565.

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel

GETTNER, Johann Georg: Donau Syren, Wienn 1673, sign. Gm 3348 (1).

Österreichische Nationalbibliothek Wien

Sammlung von Handschriften und alten Drucken, „Gli augurii veracemente interpretati“,

¹¹² BOHATTA, Hans: Theaterwesen am Hofe des Fürsten von und zu Liechtenstein, Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theaterforschung, roč. 1950/51, s. 38–86, PÖMERL, Jan: Liechtensteinská divadla ve Valticích a Lednici, Cour d'honneur. Hrady – zámky – paláce, roč. 1 (1998), č. 1, s. 65–67, ŠTÁVOVÁ, Jitka: Zámecká divadla rodu Liechtensteinů na českém území, Theatralia. Revue současného myšlení o divadelní kultuře, roč. 13 (2010), č. 1, s. 32–46.

¹¹³ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d. s. 227.

sign. Cod. 10003 Han.

Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. 33/20-1 Han Autogr.

Nikolsburger Wochenschrift

(bez autora): Feuilleton. Sylvesterfeier der „Harmonie“, Nikolsburger Wochenschrift, roč. 25, č. 1 (5. 1. 1884), s. 1-2.

H. W. (= Hans Welzl): Musik und Bühne, Nikolsburger Wochenschrift, roč. 44-45, č. 30 (23. 7. 1904), s. 1.

Literatura

BAĎURA, Bohumil: Documenti ignoti sui comici italiani delle terza decade del Seicento, *Folia Historica Bohemica*, č. 21 (2005), s. 211-218.

BALCÁREK, Pavel: Kancelář kardinála Ditrichštejna a správa biskupských statků před Bílou horou, *Sborník archivních prací*, roč. 28 (1978), č. 1, s. 66-126.

BALCÁREK, Pavel: Kardinál František Dietrichstein 1570-1636. Gubernátor Moravy, České Budějovice 2007.

BOHATTA, Hans: Theaterwesen am Hofe des Fürsten von und zu Liechtenstein, *Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theaterforschung*, roč. 1950/51, s. 38-86.

BOMBERA, Jan: Výchova a vzdělání piaristů v našich zemích, *Jižní Morava*, roč. 31 (1984), s. 25-42.

BRAUN, Kazimierz: Divadelní prostor, Praha 2001, s. 71-72.

BRÁZDOVÁ, Lucie: Hudební dění za episkopátu kardinála Dietrichsteina v Mikulově, in: *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006* (ed. Emil Kordiovský - Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 149-156.

BRICHTOVÁ, Dobromila: Zámek Mikulov, Mikulov 2002.

BRICHTOVÁ, Dobromila: Návštěva císaře Leopolda I. na mikulovském zámku, *RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*, roč. 2004, s. 16-21.

BRICHTOVÁ, Dobromila: Barokní slavnosti Habsburků ve svědectvích dietrichsteinské sbírky grafiky, *RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*, roč. 2009, s. 119-128.

BROCKETT, Oskar G.: Dějiny divadla, Praha 2001.

CERMAN, Ivo: Zrození osvěcenského kavalíra. Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina, *Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická*, roč. 173 (2004), č. 3-4, s. 157-190.

CZAJKOWSKI, Igor: Hudební spolky v Mikulově ve druhé polovině 19. století, *Jižní Morava*, roč. 37 (2001), s. 69-79.

ČERVENÝ, Eduard: Výstava „Dokumenty slávy“ k sedmdesátému výročí úmrtí Alfonse M. Muchy, *RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*, roč. 2009, s. 244-248.

DOKOUPIL, Vladislav: Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800. Svazek 3, Brno 1978.

DUBSKÁ, Alice: Cesty loutkářů Brátů a Pratte Evropou 18. a 19. století, Praha 2011.

DVOŘÁK, Jan: Správa statků kardinála Dietrichsteina - z centra na periferii, in: *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006* (ed. Emil Kordiovský - Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 219.

EIBEL, Zdeněk: Z dějin piaristického gymnasia v Mikulově 1631-1873, *Jižní Morava*, roč. 3 (1967), s. 67-75.

FIDLER Petr: Giovanni Giacomo Tencalla, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F*, roč. 37-39 (1993-95), s. 85-104.

HADAMOVSKY, Franz: *Wien. Theatergeschichte. Von den Anfängen bis zum Ende des Ersten Weltkriegs*, Wien - München 1988.

HAUPT, Herbert: *Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein (1611-1684)*, Wien 1998.

- HAVLÍČKOVÁ, Margita: Profesionální divadlo v královském městě Brně 1668–1733, Brno 2009.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita: Vztahy a vlivy barokního školského a profesionálního divadla na příkladu hry o sv. Bonifáci (Mikulov 1639), in: Náboženské divadlo v raném novověku (ed. Jan Hojda), Hradec Králové 2011, s. 60–67.
- Heimatsbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von der Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987.
- HOFMANN, Richard A.: Die Nikolsburger Fronleichnamsprozession im Jahre 1583, in: Heimatsbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von der Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987, s. 297–301.
- Hudební divadlo v českých zemích. Osobnosti 19. století (ed. Jitka Ludvová), Praha 2006.
- KLOSOVÁ, Markéta: Dramatika piaristů v 18. století, in: Divadlo v Kotcích (ed. František Černý), Praha 1992, s. 336–347.
- KOCÁBOVÁ, Darja – SVOBODA, Miroslav – VRBKA, Jiří: 60 let samostatné hudební školy – 80 let českého hudebního školství v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 61–77.
- KOŠULIČ, Josef: Mikulov a počátky barokní hudby na Moravě, Jižní Morava, roč. 9 (1973), s. 122–134.
- KROUPA, Jiří: Mikulovské a evropské kořeny josefinismu. Studijní cesta hrabat z Ditrichštejna, Studie Muzea Kroměřížska, roč. 1979, s. 59–69.
- KROUPA, Jiří: Dietrichsteinové v polovině 17. století a model tzv. kavalírské cesty, Historická Olomouc a její současné problémy, roč. 4 (1983), s. 109–117.
- KROUPA, Jiří: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810, Brno 2006.
- MATULÍKOVÁ, Zoja – JEŘÁBEK, Tomáš: Nálezová zpráva o stratigrafii omítkových vrstev západního a východního průčelí severního křídla zámku v Mikulově, Brno 2000 (rukopis).
- MAŤA, Petr: Phasma Dionysiacum Pragense a počátky karnevalového kalendáře na císařském dvoře, Divadelní revue, roč. 15 (2004), č. 2, s. 45–55.
- MENČÍK, Ferdinand: Příspěvky k dějinám českého divadla, Praha 1895.
- MICHALCOVÁ-CESNAKOVÁ, Milena: Nejstarší český divadelní program, Listy filologické, roč. 87 (1964), s. 257–263.
- MIKULEC, Jiří: Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka, Praha 1997.
- NEUHUBER, Christian: Der Vormund des Hanswurst. Der Eggenberger Hofkomödiant Johann Valentin Petzold und sein Kilian Brustfleck, Daphnis, roč. 35 (2006), s. 263–300.
- NEUHUBER, Christian: Johann Georg Gettner, in: Lexikon deutschmährischer Autoren (ed. Silvie Jašková), Olomouc 2006, s. 1–8.
- NEUMANN, Alois Augustin: Piaristé a český barok, Přerov 1933.
- NOE, Alfred: Geschichte der italienischen Literatur in Österreich. Teil 1: Von den Anfängen bis 1797, Wien 2011.
- PARMA, Tomáš: František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve, Brno 2010 (dizertační práce).
- PETR, Stanislav: Rodové knihovny Ditrichštejnů v Mikulově, jejich osudy a nálezy ditrichštejnských rukopisů v Národní knihovně v Praze, in: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 239–257.
- PORT, Jan: Divadlo řádových škol a náboženských bratrstev, in: Dějiny českého divadla I. Od počátků do sklonku osmnáctého století (ed. František Černý), Praha 1968, s. 167–193.
- PÖMERL, Jan: Zámecká divadla v Čechách a na Moravě, Divadelní revue, roč. 3 (1992), č. 4. str. 3–17.

- PÖMERL, Jan: Liechtensteinská divadla ve Valticích a Lednici, Cour d'honneur. Hrady – zámky – paláce, roč. 1 (1998), č. 1, s. 65–67.
- RICHTER, Václav: Excerpta z dietrichsteinského mikulovského archivu, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 11 (1967), s. 89–107.
- RICHTER, Václav: Excerpta z dietrichsteinského archivu, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 13 (1969), s. 55–66.
- RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971.
- RUDIN, Bärbel: Knížecí dvorské divadlo Eggenbergů v Českém Krumlově 1676–1691, Divadelní revue, roč. 8 (1997), č. 2, s. 12–20.
- SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Svazek 2: J–N, Praha 1999, s. 482–503.
- SEDLÁŘOVÁ, Jitka: Johann Wolfgang Goethe a Brno, in: A vůbec... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám (ed. Jana Čermáková) Brno 2010, s. 264–279.
- SEHNAL, Jiří: Hudba na dvoře olomouckých biskupů od 13. do poloviny 17. stol., Časopis vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci, roč. 60 (1970), s. 73–85.
- SEHNAL, Jiří. – VYSLOUŽIL, Jiří: Dějiny hudby na Moravě, Brno 2001.
- SEMERÁDOVÁ, Pavla: Piaristické školské hudební drama (1694), in: Svatý Josef Kalasanský a Zbožné školy. Informátor o Řádu piaristů (ed. Jaroslav Skácel), Kutná Hora 2004, s. 69–74.
- SENFELDER, Leopold: Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis. Band 6, Wien 1912.
- SCHERL, Adolf: K vystoupením německých a italských profesionálních hereckých společností v Olomouci v 17. a 18. století, in: O divadle na Moravě a ve Slezsku. Mezinárodní konference v Olomouci (ed. Tatjana Lazorčáková), Olomouc 2004, s. 40.
- SCHINDLER, Otto G.: Hra představovaná osobami, jež jsou té řeči zcela neznalé. Pohostinské hry „Bádenské společnosti německých herců“ v Brně roku 1767 a počátky českého národního divadla, Divadelní revue, roč. 4 (1993), č. 4, s. 44–56.
- SMÍŠEK, Rostislav: Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace, in: Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku (ed. Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka), České Budějovice 2007, s. 65–111.
- SMÍŠEK, Rostislav: Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I., České Budějovice 2009.
- Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007.
- ŠTÁVOVÁ, Jitka: Zámecká divadla rodu Liechtensteinů na českém území, Theatralia. Revue současného myšlení o divadelní kultuře, roč. 13 (2010), č. 1, s. 32–46.
- ŠTUDENT, Miloslav: Co zhlédl r. 1599 v Miláně kardinál Dietrichstein, Acta musicologica.cz. Revue pro hudební vědu, roč. 2006, č. 2 [online]. Dostupné na <http://acta.musicologica.cz/06-02/0602s08t.html> [cit. 20. září 2012].
- VITRUVIUS POLLIO, Marcus – POLLUX, Julius: Antické divadlo, Praha 1944.
- WATZKOVÁ, Veronika: Divadelní produkce školského řádu piaristů v Mikulově, Brno 2012 (bakalářská diplomová práce).
- ZÁLOHA, Jiří: Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol., Sborník Národního muzea v Praze, roč. 40 (1986), č. 2, s. 53–79.
- ZÁLOHA, Jiří: O povýšení eggenberského herce J. J. G. do šlechtického stavu, Divadelní revue, roč. 7 (1996), č. 3, s. 78–81.
- ZEMEK, Metoděj: Školní divadlo v Mikulově v 17. a 18. stol., Vlastivědný věstník moravský, roč. 18 (1996), s. 37–46.

Miroslav Lukáš

An General Introduction to the theatre history in Mikulov

This article provides a general overview of the most important events that are associated with the rich local theatrical history. The known and published reports show that Mikulov, as an important South Moravian town, was one of the significant theatrical centers in the first half of the 17th century. The theatre culture was particularly flourishing at the castle and scholastic institutions. Thanks to its location on the road from Brno to Vienna, traveling theatre companies which belonged to the best of that time, very often stopped in Mikulov. There was also a developing civic theater culture, based mainly on activities of musical societies, since the second half of the 19th century.